

**OSEM DECÉNIÍ INŠTITUCIONALIZOVANEJ
JAZYKOVEDY NA SLOVENSKU**
**(SPRÁVA Z VEDECKÉHO SEMINÁRA VENOVANÉHO
80. VÝROČIU ZALOŽENIA JAZYKOVEDNÉHO
ÚSTAVU ĽUDOVÍTA ŠTÚRA SAV)**

Jana Wachtarczyková

*Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.
Panská 26, Bratislava
E-mail: jana.wachtarczykova@juls.savba.sk*

Pre súčasnú slovenskú spoločnosť sa výskum národného jazyka a starostlivosť oň môže zdať ako samozrejímavá vec možno aj preto, že trvá a rozvíja sa nepretržite už mnoho desaťročí a jeho výsledky sú medzi používateľmi slovenčiny viditeľné a rešpektované. Pri takýchto výročiach je však príhodné a dôležité pripomenúť si, čo všetko tie dekády znamenajú v kontexte plynúceho času, prichádzajúcich a odchádzajúcich generácií, dávnych a budúcich prístupov k jazyku, slabnúcich aj silnejúcich tém, splnených úloh, ako aj výziev, ktoré pred výskumom stoja.

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied, v. v. i, dňa 19. 9. 2023 zorganizoval vedecký seminár venovaný výročiu založenia inštitúcie, ktorá sa už 80 rokov venuje výskumu slovenského jazyka. Podujatie sa uskutočnilo v Malom kongresovom centre SAV v Bratislave, ktoré priestorovo ideálne vyhovovalo väčšiemu počtu účastníkov. Jeho program bol koncipovaný ako fúzia prednášok a diskusií s retrospektívnym akcentom. Organizátori v rámci jedného dňa prepojili seminár s cyklickým podujatím stavovskej jazykovednej komunity, s Valným zhromaždením Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri JÚLEŠ SAV, v. v. i.

V slávnostnom otvorení podujatia sa účastníkom prihovoril prof. Pavol Žigo za JÚLEŠ SAV, Dr. Miroslav Morovics za tretie oddelenie SAV a napokon aj predseda SAV prof. Pavol Šajgalík. Hovorili o zástoji ústavu v štruktúre výskumných inštitúcií súčasnej akadémie, ale aj o jeho úlohe pri vnímaní vedy na Slovensku a pri formovaní kultúry a väzieb, ktoré stmelujú národné spoločenstvá. Jazyk a komunikácia je tým univerzálnym spojivom a jeho skúmanie a prípadne manažovanie dáva spoločnosti zásadné sebaopoznanie a možnosť nenásilného ovplyvňovania kolektívneho správania.

Rozsiahlu retrospektívu z histórie domácej inštitucionalizovanej jazykovedy ponúkla prítomným riaditeľka ústavu doc. Gabriela Múscová v príspevku *Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV v kontexte dynamiky slovenského jazyka a jeho vý-*

skumu. V pútavom výklade plnom fotografií a obrazového materiálu obsiahla široký dobový kontext, v ktorom slovenská jazykoveda vznikala a rozvíjala sa. Vykreslila jej inštitucionálny oblúk, ktorý nevychádza z jedného bodu a nezačína sa v akadémii, ale rysuje sa už v 20. rokoch minulého storočia, divergentne vychádzajúc z viacerých koexistujúcich intelektuálnych zoskupení – konkrétne z Jazykovedného odboru Matice slovenskej, zo Seminára pre slovanskú filológiu na FF UK v Bratislave, ako aj z Učenej spoločnosti Šafárikovej na tejto univerzite a Spolku pre vedeckú syntézu. Predakademické formovanie výskumu slovenčiny sa odráža aj vo viacerých periodikách – napr. v obsahu časopisu Bratislava, v Acta Erudite Societatis Slovacae alebo Linguistica Slovaca. Založením Slovenskej akadémie vied a umení v roku 1942 a vznikom Jazykovedného ústavu SAVU 1. 4. 1943 sa začína odvíjať vlastný príbeh vedeckovýskumnej inštitúcie. Jej súčasná riaditeľka opísala dynamické vetvenie tohto príbehu, pripomenula jeho kľúčových aktérov a kolektívy, pamätné polemiky a konferencie, výskumné oblasti, referenčné diela a hodnoty (i ocenenia), ktoré doterajší výskum slovenčiny priniesol. Napokon vyjadrila presvedčenie, že príbeh ústavu, ako aj slovenskej jazykovedy bude ďalej úspešne pokračovať a napredovať.

Na túto retrospektívu vzápätí nadviazal prof. Martin Ološtiak pohľadom a hodnotením výsledkov inštitucionalizovaného výskumu, ktoré boli publikované v najstaršom slovakistickom časopise Slovenská reč. Vo svojej prezentácii *Časopis Slovenská reč a výskum slovenského jazyka* ukázal, koľko dimenzií prináša fungovanie periodika. Že okrem mnohosti (495 čísel časopisu za 90 rokov trvania) prinášalo mnohorakosť generačnú (10 šéfredaktorov), tematickú, metodologickú, ideovú (750 autorov), žánrovú pestrosť (šesť stálych rubriky) a s ňou nevyhnutne aj konfrontačný a diskusný potenciál, vďaka ktorému bol časopis vždy živým komunikujúcim organizmom. Nielen odrážal slovakistické skúmania, ale ich aj predznamenal (vznikol skôr než akademická inštitúcia), motivoval, ovplyvňoval a komunitne hodnotil a verifikoval. Súčasný šéfredaktor predstavil ambície časopisu ostať vedeckým a diskusným médiom, ale aj informačno-historiografickým (vďaka archívu a novej aktívnej bibliografickej databáze) a moderným interaktívnym komunitným médiom (vďaka webovému sídlu).

Druhá časť programu seminára bola koncipovaná ako diskusia pri okrúhlym stole, ku ktorému boli prizvaní jazykovedci predstavujúci authority domáceho jazykovedného výskumu. Profesori Ján Kačala, Ivor Ripka, Pavol Žigo a doktorka Alexandra Jarošová predniesli krátke a odľahčené „intro“ k svojmu pôsobeniu a jazykovede. Napríklad A. Jarošová pobavila publikum historkou o svojich začiatkoch, keď ponárajúc sa do hlbín lingvistického poznania priznala sa J. Kačalovi, vtedajšiemu riaditeľovi ústavu: „Kvária ma veľké témy“. Jeho reakcia („Vy si, pani kolegyňa, nemyslíte, že vo svojej práci vyriešite problémy, ktoré sa tu nakopili za 50 rokov.“)

ju nielen povzbudila, ale aj oslobodila od horlivosti odpovedať na ťažké otázky, a tým aj nasmerovala k plneniu skromnejších a dosiahnuteľnejších cieľov.

Neskôr účastníci besedy odpovedali na podnety moderátoriek Dr. Ingrid Hrubančovej a doc. Gabriely Múcskovej. Podnety vychádzali z troch základných diskusných okruhov, vopred vymedzených ako 1) začiatky inštitucionálneho skúmania jazyka a jeho premeny – formatívne vedecké a spoločenské východiská, vplyvy, osobnosti; 2) reflexia komunikačného, sociálneho a pragmatického aspektu vo výskume JÚLEŠ SAV; 3) vplyv informačných technológií a korpusovej lingvistiky na jazykovedný výskum na Slovensku. P. Žigo pripomenul, že to bol práve jazykovedec, prof. Ľudovít Novák, ktorý stál pri zrode Slovenskej akadémie vied a umení v roku 1942 a vďaka nemu sa slovenský výskum inštitucionalizoval a profesionalizoval. Spomenul svoje osobné stretnutia s ním a rovnako aj dielo, ktoré Ľ. Novák pripravoval, ale ktoré, ako objekt záujmu ŠtB, sa nikdy nenašlo. V súvislosti s Ľ. Novákom ako členom prvej generácie štrukturalistov J. Kačala podotkol, že aj dnes by bolo užitočné vrátiť sa k niektorým výzvam štrukturalizmu. Zo svojej skúsenosti vo funkcii riaditeľa JÚLEŠ SAV (1981 – 1991) hovoril aj o vplyve ideológie na činnosť ústavu, ktorý mal napríklad podobu odporúčania členov Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska: „Robte tak, aby sme vás nemuseli rozpustiť“.

Do mladšej histórie načrela A. Jarošová rozprávaním o tom, ako ústav začal zapájať moderné technológie do výskumu jazyka, ako vznikla bunka počítačovej lingvistiky tvorená V. Benkom, E. Pálešom, J. Horeckým a A. Jarošovou, reagujúca akurát včas na trend formalizovaných opisov jazyka („Nehovorím, že vlak už nebežal, ale ešte sa dalo naskočiť.“). A. Jarošová zdôraznila, že vďaka dlhodobému budovaniu korpusu slovenského jazyka a využívaniu jeho nástrojov pri slovníkovej práci sa dnes slovenská lexikografia nestráca ani na európskej lexikografickej scéne. Zároveň podotkla, že dáta ani technológie ich spracovania nie sú pre lingvistiku spásnosné a korpus nie je svätý grál. Predpokladá, že aj pri vstupe umelej inteligencie do výskumu jazyka bude vždy potrebný človek so svojim jazykovým citom, asociáciami a intuíciou. V závere sa do diskusie zapojili aj zahraniční slovakisti, ktorí ocenili spoluprácu v rámci rozličných projektov medzi ich pracoviskami (v Poľsku a Maďarsku) a JÚLEŠ SAV a zároveň vyzdvihli srdečné osobné a kolegiálne vzťahy.

Podujatie pokračovalo popoludní Valným zhromaždením Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri JÚLEŠ SAV, ktoré je najvyšším orgánom tejto spoločnosti. V súlade s tradíciou a stanovami sa zvoláva každé dva roky. Na programe tohto zhromaždenia boli najmä správy (o činnosti a o hospodárení SJS za uplynulé funkčné obdobie) a voľby (do nového Výboru SJS a s tým súvisiace voľby návrhovej a volebnej komisie). Doterajší predseda Výboru SJS, prof. Pavol Žigo bol zvolený do funkcie aj na ďalšie štvorročné obdobie. Aktuálny Výbor SJS má dve podpredsedníčky – doktorky K. Gajdošovú a B. Chocholovú, novú vedeckú tajomníčku Dr.

K. Piatkovú a hospodárku Dr. N. Kolenčíkovú. Do funkcie revízií boli zvolené Dr. H. Los Ivoríková Mgr. R. Krolčíková. Všetky mená ďalších členov Výboru a predsedov regionálnych pobočiek SJS sú uvedené na webovej stránke.^[1] Po voľbách sa medzi účastníkmi rozprúdila diskusia podnietená otázkou/úvahou dlhoročnej podpredsedníčky SJS K. Gajdošovej: „Je SJS pre našu jazykovednú komunitu potrebná a na čo?“ Táto zdanlivo provokačná otázka je však práve v kontexte inštitucionalizovanej jazykovedy legitímna a dotýka sa podstaty či opodstatnenia fungovania stavovskej komunity v súčasnej spoločnosti. Na pozadí sa rysujú aj otázky o tom, aké ďalšie podoby a funkcionality by mohla/mala mať moderná a živá profesijná organizácia, ak nechce byť len voľným zoskupením individualít, ale súdržným celkom, ktorý reprezentuje a chráni záujmy svojich členov v celoakademickom či dokonca celospoločenskom priestore.

Zo všetkých sumarizačno-retrospektívnych a diskusných príspevkov bolo cítiť veľkú úctu k osobnostiam, ktoré sa zaslúžili o vznik a rozvoj inštitucionalizovanej jazykovedy u nás a rešpekt k dielam, ktoré konkrétnym obsahom naplňajú ciele akadémie a predstavujú jej najvyššiu hodnotu – poznanie. Je nenahraditeľné nielen pre našu jazykovednú komunitu, ale aj pre národnú kultúru, pre ktorú je poznanie jazyka, opis jeho existenčných foriem, zákonitostí, konvencií a vývinových tendencií, spôsobov kultivovania a inovovania jazyka aj meradlom životaschopnosti tejto kultúry v globalizovanom svete. Významné výročia však motivujú nielen k hodnoteniu dosiahnutého poznania, ale aj k úvahám o ďalšom smerovaní výskumu, o jeho kontúrach, výzvach, cieľoch a ich hierarchii. V tomto zmysle vedecký seminár, ale aj valné zhromaždenie splnili svoj účel a položili množstvo otázok, ktorých odpovede budú determinovať ďalší vývoj jazykovedného výskumu na Slovensku.

Internetové zdroje

[1] https://www.juls.savba.sk/sjs_vybor.html